
Hannäs sockens äldsta innevånare änkan Anna Nilsson¹ som nu 1 november fyller 98 år berättar att hon när hon var 14 år, alltså år 1862, var med på en midsommardans vid Gusum i Ringarums socken i Östergötland. Där fanns midsommarstång som det dansades och gjordes lekar omkring. Sedan dansades det på ett större magasin, där var så mycket folk samlat, att endast höstmarknaden i Valdemarsvik kunde uppvisa så mycket folk på en gång. Midsommarafton skulle alla vara med, både husbondefolk och tjänare.

- Annars var jag inte så mycket ute och dansade säger fru Nilsson.

Sedan har hon varit i Tryserums socken, och nu, något över 20 år i Hannäs. I hennes ungdom var det vanligt att man ställde till med "ostgänge" som det kallades här på orten. Då bjöds hela bylaget samman, som förning skulle då medföras en kruka mjölk, alltefter råd och lägenhet. Av mjölken ystades sedan större eller mindre ostar, och så hade den familjen sitt förråd av ost för vintern. Vid dessa ostgängen bjöds på traktering, och dansades och lektes. Jag har själv varit med om ett sådant så sent som år 1919. Då var det dock mest de äldre som medförde mjölk, och de gick då på dagen och då hjälptes gummorna åt med ostningen. Sedan var ungdomen bjuden till kvällen, och då blev det lek och dans. När det då bjöds på traktering var det vanligt att man lämnade en slant på bordet, så att värdfolket fick litet för sitt besvär. Likaså var det vanligt att skramla till spelman, så att han fick någon ersättning för sitt spel. Den ovannämnda fru Nilsson brukade av sin far få en sexskilling till spelanspengar när hon skulle gå till någon tillställning.

En gammal sed som ännu fortlever, är att man skall ha "lysningsgänge"² när lysning till äktenskap har kungjorts. Lördagskvällen före sista lysningsdagen, samlas ungdomen och hugger en lysningsbjörk, som drages fram till den blivande brudens hem, där de båda unga brukar invänta deras ankomst. En lysningsbjörk skall vara växt med två stammar, som är hopväxta vid roten. Att dra fram så stor björk som möjligt sätter ungdomen stor ära i. Ofta tages ett par hästar till hjälp, för längre sedan kunde det också var oxar, och jag har även på senare år sett en lastbil komma släpande på en björk. När man var framkommen hurrades det för de båda kontrahenterna, som tackade för uppvaktningen och bad allesamman att stiga in och hålla till godo med vad som fanns att bjuda på, vanligtvis kaffe med dopp, och åtminstone förr i tiden spritdrycker. Lysningspresenter överlämnades av de som hade något att ge. Till ett lysningsgänge kom ofta folk från flera socknar. Sådana som kom långväga ifrån, och inte var närmare bekanta med lysningsparet, hade i de flesta fall ingen present köpt, men på bordet fanns alltid en skål framsatt där man kunde lägga en större eller mindre penninggåva. Efter kaffedrickningen blev det dans på logen, Spelmannen, som vid björkens framdragande hade sin plats på björken, där han då spelade en gånglåt, fick nu åter träda i aktion, och dansen gick till ljusan dag.

Numera kan ett sådant gäng gå av stapeln utan slagsmål, men för omkring 30 år sedan var det sällan det gick utan något bråk, helst om det fanns gott om sprit. Även om det inte bjöds på sprit av värdfolket, kunde det finnas berusade bråkmakare med, ty brännvin medfördes ofta av dem som använde sådan. Ungdomen från olika byar var vanligen ovänner med varandra, och vid dylika tillfällen skulle deras mellanhavanden klaras upp.

Dessa lysningsgängen äro nog en egenart för den här trakten. Personer från andra delar av landet har vanligen inte hört talas om något sådant om man kommer att tala om det.

En annan sak som också förekommer, är att vid bröllop resa en äreport för de nygifta. Detta göres av ungdomen medan bröllopgästerna äro i kyrkan, om vigseln förrättas där, så att äreporten är rest när de kommer tillbaka. Om vigseln förrättas på annan ort reses äreport tills de nygift anländer till sitt hem. Ungdomen blir sedan bjuden någon kväll på traktering och då blir det lek och dans. Vilka lekar som brukades har jag inte fått någon närmare beskrivning på av de gamla som jag tillfrågat. Vi brukade leka de vanliga ringlekarna, säger de: "Väva vadmal" och

¹ Anna Nilsson född 1848-11-01

² Kallades även kryckgänge

"Gömma ringen" o.s.v. och pantlekar förstås.

Från Tryserum minns fru Nilsson en lek där man gick i ringen och sjöng "Jag fattige lushund, som är född i Tryserum". Man var inte rädd för att gå långa vägar om det var någon danstillställning. En gammal, nu avliden gumma sade en gång när hon talade om sin ungdom: "Ja minns väl när vi kunde gå härifrån och till Löpgöl; bare för te dansa". Det var från Hannäs kyrka och till Löpgöi i Gärdserums socken, vilket är en och en halv mil. Det var långt innan någon cykel kommit till användning.

Lekar som förekommit i arbetslivet tror jag mig kunna beskriva bättre, eftersom jag själv varit med om en hel del sådana. På middagsrasterna brukade vi pojkar, i åldern mellan 10 och 15 år slå triss som vi kallade det. Vi delade upp oss i två lag och så hade vi en trissa av trä, som vi med slagträn slog emellan oss.

Sedan man blev äldre var det andra saker som roade, att pröva styrkan på olika föremål var vanligt. I de flesta byar fanns en s.k. drängsten, en sådan skulle vara så pass tung att det behövdes en kraftig karl för att lyfta den från marken. Därtill var den också rund som ett ägg, så att den var svår att få något fast grepp på. Att lyfta en plog, en Överums nia, på raka armarna och hålla den över huvudet, var också ett kraftprov.

Många lekar där det behövdes både styrka och vighet förekom. T.ex. "Bryta tyrestubbe", "Tämja stutar", "Resa master" och "lägga på horntyglarna". Att bryta arm och dra fingerkrok m.m. förekom också.

Att tävla i arbetet var ju inte precis någon lek, men var dock ett nöje. En rättare ansåg sig vara så styv att meja med lie, att ingen skulle kunna följa honom med att binda, men det fanns en dagsverksdräng som var flink att binda säd. För att ytterligare reta rättaren, klädde han på sig förskinn och vadmalsrock, och när rättaren stod och brynade lien vid slutet av slaget tog drängen sig en åkarbrasa, för att visa att han inte hade arbete nog för att hålla sig varm.

Förutom de bjudningar som förekom vid helgerna, med lekar och dans, kunde ungdomen ibland anordna någon bjudningsbal som det kallades. Då slog man sig tillsammans, och skramlade till förtäringen, och inbjöd så ungdomen från grannbyn till kaffedrickning och dans. På försommaren hade man gökotta, och då roade man sig utomhus tills göken började gala på morgonen. För övrigt dansades på logar och magasin om lördagskvällarna, utan att det bjöds på någon förfriskning.

Under skoltiden lekte vi Kurra gömma, Sista paret ut, Trädatten och Stendatten o.s.v. När vi blev större, sköt vi med pilbåge, bågskyttet fick vi dock inte ägna oss åt på rasterna i skolan, läraren var rädd att vi skulle skjuta ut ögonen på varandra. Att vi lekte med snurror av trä minns jag också. Varenda pojke hade en snurra, och vi tävlade om vem som kunde få den att snurra längst. På vintern åkte vi kälke, och även skridskor. Skidor däremot förekom icke här på den tiden. Det var omkring 1910. Att vi tävlade i både längd- och höjdhopp minns jag, även att vi försökte oss på stavhopp. Detta blev dock förbjudet, därför att vi använde lärarens bönstörar till stavar och bröt sönder dem.

Att "Hoppa bock" hörde till pojkarnas lekar, Däremot ansågs det mer flickaktigt att "Hoppa hage". Flickorna brukade också kasta boll, något som vi pojkar ansåg för flickaktigt.

I åldern mellan 15-20 år hade man växt ifrån skolålderns lekar och ville vara karl. Då tog man livtag och brottades, och försökte utföra de kraftprov som de äldre drängarna gjorde. Att de flesta även i de åren lärde sig att tugga snus hörde också till. Drängarna brukade retas med pojkarna och säga att så länge de inte kunde lägga in en mullbänk så var de inga karlar.

En sak som jag inte nämnt i det förgående om de tillfällen när ungdomen kom tillsammans» var då det var storbyk i gårdarna. Då var det vanligt att flickorna skulle "Byka på", d.v.s. koka lut och ösa på byken. Detta gjordes då på kvällen och då kom pojkarna till brygghuset och hjälpte till med ösningen. Var det då en hygglig matmor, så fick flickorna bjuda dem på kaffe, och så roade man sig på bästa sätt. Man turades om att ösa på byken, så att när en öste kunde de övriga roa sig med annat. I bryggstugan var ju inte så stort svängrum, men man kunde göra sittlekar, gissa gåtor m.m. I ett gammalt bryggghus vid Grefsäter, finns inskriptioner på väggarna som påminner om dessa s.k. bykåke ända sedan mitten på 1800-talet.